

Doc. Dr. Julitos Navaitienės monografijos „Profesinė branda: teorijos ir tyrimai“ recenzija

Žmogui renkantis savo kelią mokymosi ir užimtumo srityse, aktyviai kuriant savo profesinę karjerą, labai aktualus tampa jo, kaip asmens, pasiruošimas įsitvirtinti greitai kintančioje darbo rinkoje, prisitaikyti prie naujų mokymosi ir darbo sąlygų, tenkinti sudėtingesnius reikalavimus, keliamus jo profesinėms kompetencijoms. Toks pasiruošimas yra siejamas su profesine žmogaus branda: jo patirtimi, savimone, interesais, polinkiais, intelektu, gebėjimais, charakteriu, pasitenkinimu darbu. Profesinę brandą skatina žinios, įgytos mokykloje, profesinio rengimo institucijoje arba atliekant tam tikrą veiklą.

Profesinės brandos proceso ypatumų žinojimas aktualus edukacijos proceso dalyviams, profesinės karjeros konsultantams ir projektuotojams, visiems, norintiems suprasti savo pačių profesinės raidos ypatumus ir sėkmingai išspręsti profesinės raidos keliamus uždavinius.

Julitos Navaitienės monografijoje „Profesinė branda: teorijos ir tyrimai“ pateikiama išsami profesinės brandos sampratų, teorijų ir modelių analizė bei profesinės brandos metodikų ir tyrimų apžvalga. Profesinės brandos sampratos formavimosi procesas aprašomas pirmajame skyriuje „Profesinės brandos samprata ir teorijos“. Šiame skyriuje sistemiškai ir chronologiškai apžvelgiamos žmogaus profesinės brandos procesą galinčios paaiškinti teorijos (D. Superio, J. Criteso, R. Langley, L. Gottfredsono, A. Miller-Tiedemano, M. Savicko), pradedant nuo sukurtų praėjusiame amžiuje, kai profesinė branda buvo apibrėžiama kaip pasiruošimas pasirinkti profesiją, ir baigiant naujausios teorijos – profesinio adaptyvumo, kuris apibrėžiamas kaip pasiruošimas įveikti profesinės raidos iššūkius ir pokyčius, – analize. Skyrius baigiamas monografijos autorės probleminėmis išvalgomis į profesinės brandos sąvokos bei konstrukto gyvybingumą ir aktualumą.

Antrajame monografijos skyriuje „Profesinės brandos struktūra“ pateikiami įvairūs profesinės brandos modeliai ir dimensijos, sukurti konceptualizuojant profesinę brandą. Šis skyrius praplečia pirmajame skyriuje analizuotas profesinės brandos sampratas,

atskleisdamas jų struktūriškumą, ir apibūdina kitų mokslininkų (N. Betzo, J. Hollando, D. Cassie ir C. Cheno, A. Černiavskajos ir N. Paturinos) išskirtas profesinės brandos struktūrinės dalis. Informacija apie profesinio adaptyvumo modelius padeda papildyti profesinės brandos dimensijų grupę. Skyriaus pabaigoje konstatuojama, kad egzistuoja didelė profesinės brandos dimensijų įvairovė ir iki šiol nėra sukurtos sistemiškos, gerai apibrėžtos profesinės brandos dimensijų taksonomijos.

Trečiajame monografijos skyriuje „Profesinės brandos procesas“ apžvelgiamos įvairių mokslininkų nustatytos profesinės raidos ir brandos stadijos. Šiame skyriuje pateikiama nauja ir būtina informacija apie pokyčius, vykstančius individo profesinėje raidoje ir brandoje. Jame analizuojamas mokytojo profesinės brandos stadijų turinys, apibūdinamos profesinės brandos ugdymo(si) galimybės. Skyriuje pateikiama medžiaga aktuali profesinio rengimo institucijoms, teikiančioms mokytojo kvalifikaciją.

Monografijos vertę didina ketvirtasis monografijos skyrius „Profesinės brandos įvertinimas“, skirtas dažniausiai moksliniuose profesinės raidos tyrimuose naudojamų profesinės brandos diagnostinių priemonių apžvalgai. Jame detalai ir nuosekliai aprašoma dešimt profesinės brandos tyrimo metodikų ir paminima nemažai kitų. Skyriaus pabaigoje J. Navaitienė reiškia nuomonę, kad profesinės brandos dimensijų tyrimo galimybės kol kas nėra pakankamos dėl patikimų tyrimo metodikų trūkumo.

Penktojo – didžiausio – monografijos skyriaus „Profesinės brandos tyrimai“ tikslas yra pateikti profesinės brandos tyrimų pasaulyje ir Lietuvoje rezultatus. Jie sugrupuoti pagal įvairius kintamuosius: demografinius (amžius, lytis, socioekonominis statusas, etninė priklausomybė) ir psichologinius (asmenybės bruožai). Analizuojami tyrimai, ieškantys profesinės brandos sąsajų su ego tapatumu, savaveiksmingumu, intelektu, akademinium pažangumu, savirefleksija, savigarba, aprašomi profesinės brandos sunkumai ir kliūtys, šeimos įtaka profesinei raidai ir brandai. Monografijos skaitytojus turėtų dominti šie nedideli, bet puikiai iliustruojantys profesinės brandos tyrimų įvairovę, skyreliai. Šiame skyriuje taip pat pristatomi monografijos autorės Lietuvoje prieš penkiolika metų pradėtų ir dabar tęsiamų profesinės brandos ir profesinio adaptyvumo tyrimų rezultatai. Skyriaus pabaigoje numatomos profesinės brandos ir profesinio adaptyvumo tolesnių tyrimų gairės.

Reikia atkreipti dėmesį, kad mokslinės literatūros sąrašą, pateikiamą monografijoje, sudaro daugiau kaip pusė tūkstančio šaltinių. Besigilinantiesiems į žmogaus profesinę brandą magistrantūros ar doktorantūros studentams gali labai praversti šis išsamus mokslinės literatūros sąvadas.

Vertingas gali būti monografijos priede pateikiamas specialus profesinės brandos ugdymo(si) modulis. Jis galėtų būti siūlomas kaip pasirenkamasis dalykas įvairių kursų studentams ir galėtų didinti jų studijuojančiųjų profesinę brandą.

Monografijos naujumą atskleidžia tai, kad iki šiol lietuvių kalba akademinė visuomenei nebuvo pateikta tokia sistemiška, nuosekli profesinės brandos sampratos, struktūros, proceso, metodikų ir tyrimų analizė.

Būtina pažymėti, kad J. Navaitienės monografija atitinka dėstymo logiškumo kriterijų: dėstant medžiagą, laikomasi logiškos struktūros: pirmiausia aptariamas teorinis profesinės brandos pagrindas, toliau pereinama prie metodinių, dar toliau – prie empirinių profesinės brandos aspektų.

Taip pat būtina pabrėžti, kad monografijoje analizuojama tiek senesnė, tiek naujesnė, sustiprėjusi pastaraisiais dešimtmečiais, profesinės brandos samprata (tokia kaip profesinio adaptyvumo teorija) bei pateikiami tiek senesnių, tiek naujausių mokslinių tyrimų rezultatai, atskleidžiantys svarbius profesinės raidos ir brandos ypatumus. Monografijos autorė mokslinėje psichologinėje ir edukologinėje literatūroje sėkmingai ieškojo per pastarąjį dešimtmetį atrastų naujų profesinės brandos proceso dėsningumų ir pateikė juos būsimiems skaitytojams. Monografijoje pateikiamos prielaidos ir išvados yra pagrįstos empirinių mokslinių tyrimų duomenimis.

J. Navaitienė, pristatydama pagrindines profesinės brandos sampratas ir teorijas, aiškinančias individo profesinės brandos procesą, bei pateikdama ankstesnių dešimtmečių profesinės brandos tyrimų rezultatus, atliko didelį ir kruopštų darbą. Autorė apibendrina daugiau kaip pusę šimto metų vystančius teorinius ir empirinius profesinės brandos tyrimus. Mokslinę šio darbo reikšmę padidina faktas, kad kito panašaus apžvalginio pobūdžio mokslinio darbo apie profesinę brandą kol kas nėra ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse.

J. Navaitienės parengta monografija „Profesinė branda: teorijos ir tyrimai“ turi aiškią praktinę reikšmę. Šis svarbus, tinkamai parengtas ir reikalingas leidinys gali būti Karjeros projektavimo studijų programos magistrantūros studentų, Vystymosi psichologijos studijų programos magistrantūros studentų, teikiančiųjų profesinio orientavimo ir profesinio konsultavimo paslaugas, socialinių pedagogų, tėvų ir kiekvieno profesinės raidos dalyvio naudojamas kaip mokslinių žinių šaltinis. Reikia atkreipti dėmesį, kad nemažai profesinės brandos tyrimo metodikų monografijos autorė išvertė iš anglų į lietuvių kalbą. Tai palengvins kitų Lietuvos mokslininkų, tiriančių profesinę brandą, darbą.

Ypatingą vertę turi penktame skyriuje pristatytos monografijos autorės atlikto tyrimo metu nustatytos tendencijos, kuriomis pasižymėjo tuometinio Vilniaus pedagoginio universiteto studentų profesinės brandos kaita 1999–2007 m., skatinančios skaitytoją susimąstyti apie socioekonominio veiksnio įtaką studentų profesinei raidai ir brandai. Šiame skyriuje taip pat pateikiami mokslinio tyrimo, kurio tikslas buvo išsiaiškinti profesinės raidos ir brandos kliūtis, susijusias su edukacijos procesu universitete, rezultatai. Panašūs tyrimai galėtų būti atliekami periodiškai, nes jų duomenų analizė duotų naudingos informacijos, galinčios padėti pagerinti kvalifikuotų mokytojų rengimą, išplečiant jų profesinės veiklos galimybes.

Taigi ši monografija yra neabejotinai svarbus, originalus ir laiku parengtas J. Navaitienės kūrinys. Ji suteikia visapusišką, nuoseklų supratimą apie žmogaus profesinę raidą ir brandą bei suteikia galimybę susipažinti su profesinės brandos tyrimų, atliekamų visame

pasaulyje, rezultatais. Monografijos reikšmingumas ir reikalingumas turėtų atsiskleisti, padedant įvairių socialinių grupių žmonėms įvertinti savo profesinę brandą ir priimti sėkmingai profesinei karjerai svarbius sprendimus.

*Prof. habil. dr. Marijona Barkauskaitė
Lietuvos edukologijos universitetas
Ugdymo mokslų fakultetas
Edukologijos katedra*